

genus, identitet och förväntningar

unga kvinnors upplevelser av parker

sofia cele

Det finns forskning som visar att tonåringar, och framför allt tonårstjejer, är den gruppen i samhället som använder stadsmiljön i allra högst grad (Matthews et al 2000). Trots detta så är intresset för ungdomars användning av staden något som ges mycket begränsat utrymme både i den akademiska och samhällseliga debatten.

Den här artikeln fokuserar på tonårstjejjers upplevelser av parker med utgångspunkt i relationen mellan platsen och kroppen. I centrum står ett antal tjejers upplevelser av parken Humlegården i Stockholm. Genom att fokusera på hur de uppfattar och använder parken tydliggörs hur platsupplevelsen formas av en mängd olika faktorer. Detta kan vara sinnesupplevelser, minnen, estetiska upplevelser och närhet till grönska men de sociala faktorerna kan ibland komma att vara dominerade på ett sätt som kan vara både positivt och negativt. Stadsmiljöer präglas i högre grad än andra av en dubbelhet, dels är de en källa till inspiration och kreativitet, dels är staden en plats som måste hanteras socialt och som kan verka kontrollerande.

Ungdomar och stadsmiljön

Med ungdomars frekventa användande av stadsmiljön i åtanke är det intressant att fråga sig varför inte samhället och forskare i allt högre grad väljer att se ungdomar

som en viktig nyttjandegrupp av stadsmiljön. Anledningarna till detta är flera. För trots att ungdomar är betydligt mer rörliga än små barn så har de svårigheter att själva ta sig till platser långt utanför närmiljön (Christensen & O'Brien 2003, Blades & Spencer 2006), de vill oftast inte vara hemma för att umgås utan föredrar att vistas där de träffar och kan observera andra människor och i synnerhet andra ungdomar (Lieberg 1992, 1995, 1997, Valentine et al 1998, Andersson 2002). Ungdomar har ofta begränsade möjligheter att använda sig av kommersiella verksamheter och platser eftersom de har små ekonomiska möjligheter och dessutom ofta stoppas av åldersgränser, tex på restauranger och barer (Skelton & Valentine 1998).

En annan central faktor när det gäller ungdomars användning av stadsmiljön är att grupper av ungdomar ofta ses som ett störande eller till och med hotfullt inslag i stadsmiljön. I till exempel Storbritannien har det gått så långt att polisen har rätt att ingripa när ungdomar bildar »omotiverade» klungor på offentliga platser. Tanken är att komma till rätta med en ökande ungdomsbrottslighet men det får givetvis konsekvenser i form av att unga känner sig exkluderade och utstötta ur samhället (Cele 2006). Det finns forskning som visar vilken stor betydelse som »hängandet» på offentliga platser spelar för ungdomars sociala liv och

utvecklande av en egen identitet (Lieberg 1997).

Ungdomsforskning fokuserar ofta på subkulturer (Hebdige 1979, Ruddick 1998) och identitet (Ambjörnsson 2004). Andra fokuserar i första hand på ungdomar i den offentliga miljön (Lieberg 1992, Andersson 2002) med fokus på i första hand de sociala och kulturella aspekterna av användning av platser snarare än hur ungdomarna knyter an till platser.

Platsanvändning och uppfattning

Platsbegreppet inom kulturgeografin skiljer sig som bekant åt från den alldagliga användningen av ordet. Med »plats» menas alltså inte enbart den fysiska lokalen utan också andra dimensioner såsom olika sociala och kulturella aspekter. Begreppet tolkas olika hos olika forskare beroende på teoretisk hemvist, och det sätts ofta i kontrast till begreppet »rum». I den här artikeln är teoribildningen inom den humanistiska kulturgeografin av stor vikt för förståelsen av platsbegreppet. Teoretiker såsom Yi-Fu Tuan (1974, 1979) och Robert Sack (1997) betonar det nära förhållandet mellan människans inre och hennes omgivning. Tuan menar exempelvis att platsen uppstår genom människans meningsskapande, och Sack betonar att det finns likheter i konstruktionen mellan människans inre och hennes omgivning. Miljöer blir i detta tankesätt en personlig upplevelse som är kopplat till vårt inre liv. Detta utgör en förklaring till varför många människor har så nära relationer till sin omgivning. Människan förmår helt enkelt inte att fullständigt skilja mellan sin inre och yttre värld.

Detta sätt att tänka kring platsbegreppet

får som följd att det inte enbart är utformningen av den fysiska platsen som avgör hur vi kommer att uppfatta den. Platsupplevelsen kommer också att vara beroende av vilka vi är som människor, våra minnen och erfarenheter, och hur vi känner oss för tillfället. Upplevelsen av en och samma plats kan alltså förändras över tid, men platsen kan också vara av så stor betydelse för oss att vi bär med oss minnet av den inombords. Detta gör att forskning om platsupplevelser är komplicerad därför att en så stor del av de avgörande aspekterna vilar inom den enskilda människan och är dessutom i ständig förändring (Cele 2006).

Genus och kvinnoforskning

I dagens forskningsklimat uppmuntras och stimuleras forskning med ett genusperspektiv, och ofta likställs detta med forskning om och med kvinnor. Men att likställa genusforskning med kvinnoforskning är att göra det väl enkelt för sig. Att en studie fokuserar på kvinnor betyder inte att den anammar ett genusperspektiv. Genus syftar på det sociala kön som antas existera med det parallella biologiska könet. Förutom att vi föds till man eller kvinna (det biologiska könet), lär vi oss genom andra människor hur vi förväntas bete oss som man respektive kvinna (det sociala könet). Ett genusperspektiv innebär således att man studerar hur dessa förväntningar på hur vi ska uppföra oss som män respektive kvinnor påverkar oss i vardagslivet eller andra situationer.

Genusdiskussionen har främst kommit att fokusera på kvinnor eftersom det i högst grad är kvinnor som varit och upplevt sig begränsade av hur de förväntas bete sig. Forskning om kvinnors användning av det

offentliga rummet fokuserar ofta på kvinnors rädsla (Valentine 1989, Listerborn 2002), organiseringen av vardagslivet (Friberg 1990), eller arbetspendling och familjeliv (Tillberg 2001).

Det finns en tydlig skillnad mellan könen när det gäller hur mycket rädsla man upplever i stadsmiljön. Trots att det är mer sannolikt för män att råka ut för brott i stadsmiljön, så är det i första hand kvinnor som uttrycker rädsla för att utsättas för brott (Elofsson 1998, Andersson 2002). Rädslan för att gå själv i staden efter mörkrets inbrott är tydlig hos tonårstjejer på grund av rädslan att utsättas för sexuella överfall som våldtäkter (Malbon 1998, Listerborn 2002). Parker är en av de platser som vanligen undviks på grund av denna anledning (Wilson 1992).

Parkliv i Humlegården

Stadens parker utgör några av de mest centrala mötesplatserna för stadsbor i alla åldrar (Wooley 2003) och de har en stor betydelse för stadslivet (Tate 2001), för invånarnas hälsa (Ulrich 1981, Kaplan 1995) samt för luftkvalitet och stadens klimat (Cotton & Pielke 1995).

Den offentliga parken uppstod i huvudsak under 1800-talet. Tillkomsten av parkerna var en viktig del i framväxandet av staden och den moderna stadsplaneringen. Parken var viktig av miljömässiga och estetiska skäl, för umgängeslivet och för trädgårdskonsten.

Humlegården är en park i stadsdelen Östermalm i centrala Stockholm. Den är belägen alldeles intill nöjes- och shoppingkvarteren vid Stureplan. Parken har kungliga anor tillbaka till 1600-talet men fick dagens karaktär under 1800-talet när parken

öppnades upp för att allmänheten skulle kunna promenera där. Promenerandet var ett viktigt element i det parkideal som låg till grund för Humlegården. Att visa upp sig och observera andra människor var en viktig sysselsättning framförallt för de högre samhällsklasserna (Nolin 1999).

Humlegården karaktäriseras i huvudsak av klippta gräsytor och storvuxna träd, men här finns också en mer formell del med staty och planteringar, en gammal vattenkiosk som idag byggs ut till servering, en parklek, skateboard-ramp och hundrastgård. Ett antal grusgångar är dragna genom parken och bidrar till dess karaktär. Parken har både en strikt struktur med en mittaxel och alléer samt en mjukare del där gångarna slingrar i mjuka bågar vilka gör det möjligt för besökaren att vandra runt i parken utan att stanna upp och gå tillbaka samma väg.

Idag besöks Humlegården av ett stort antal människor under hela året. Som högst är givetvis besöksstrycket under sommarhalvåret men även under vintern är parken populär för promenader, lek, hundrastning och pulkaåkning. Under försommars och höst är parken ibland så full av människor att det stundtals kan vara svårt att få plats. Populära aktiviteter är framför allt picknick och boulespel, men parken har också hortikulturella värden samt fasta attraktioner (tex parkleken, skateboard-rampen och hundrastgården), som drar besökare. Den spridda mängden av aktiviteter gör att besökarna är av många olika åldrar även om det under framför allt försommarsen är en övervikt av ungdomar. En bidragande orsak till det är troligen parkens attraktiva läge intill Stureplan.

Den gruppen av tjejer som stod i fokus i mitt projekt, som i huvudsak bygger på inter-

vjuer och observationer under 2007–2008, var mellan 15–17 år gamla och alla bodde på Östermalm i närheten av Humlegården. De var således en relativt homogen grupp sedd ur ett ekonomiskt klassperspektiv, men de hade olika bakgrunder och etniciteter. Ingen av de deltagande hade det svårt ekonomiskt, de flesta tillhörde medelklass eller övre medelklass. Samtliga vistades i parken av sociala skäl och för rekreation och motion.

Många ungdomar kommer också resande från andra stadsdelar och olika förorter för att vistas och umgås i Humlegården. Parken är i mycket hög grad en social arena, och det är intressant att se att den ursprungliga tanken om parken som en plats att visa upp sig men även observera andra i hög grad lever kvar genom ungdomarna. Det som vid en första anblick ser ut som att ungdomarna slappar, eller njuter av solen och parken, är i själva verket ofta ett komplicerat nät av sociala relationer som handlar om att umgås och/eller observera varandra. Bakom den avslappnade stilen och det lediga kroppsspråket vilar en mycket genomtänkt och central form av nätverkande och social interaktion. Att »göra ingenting» (Lieberg 1997) är i själva verket ofta att göra väldigt mycket trots att det inte alltid ser ut så för en utomstående betraktare.

Parken som social och sexualiserad arena

Det som blir uppenbart vid en jämförelse mellan ungdomars och yngre barns platsanvändning och uppfattning är det sätt på vilket kroppens mening skiljer sig åt mellan grupperna. I min avhandling (Cele 2006) studerade jag hur yngre barn i åtta och elva-

årsåldern använde och tänkte kring sin närmiljö. För dem var användningen av kroppen något som var mycket centralt i mötet med platser. De klängde, klättrade, sprang och balanserade och kom nära det fysiska. De interagerade och byggde många av sina platsminnen på kroppsliga erfarenheter; minnet av en doft, känslan av trä mot handen eller asfalt mot foten. Platsupplevelsen var starkt kopplad till den personliga fysiska förnimmelsen av platsen. För de äldre tonårstjejerna är kroppen fortfarande mycket central men de privata sinnesförnimmelserna, som visserligen fortfarande är av stor personlig vikt, får i det sociala mötet vika undan för betydelsen av kroppen som en symbol. Det vill säga kroppen som en representation av den man är, eller kanske i högre grad, av vem man vill vara. Detta är sannolikt också fallet även för tonårskillar men det är ändå den unga kvinnliga kroppen som bär den till mest symbolladdade meningen i det offentliga rummet.

Listerborn (2007) talar om det sexualiserade rummet, något som har återkopplingar till media och reklambranschen, kvinnors rättigheter och kvinnobilden i samhället. Den unga kvinnokroppen kan ses som mer offentlig (Wilson 1992) än andra kroppar, mer sexuellt tillgänglig och det är tydligt att kvinnans användning av offentliga platser av många ses som kopplad till sexualitet. Var och när kvinnan vistas på olika platser samt vad hon har på sig vid dessa tillfällen kopplas till hur sexuellt tillgänglig hon är för mannen. Att denna syn på kvinnan fortfarande är gällande blir ofta uppenbart i rättegångsfall gällande våldtäkt och andra övergrepp.

En platsupplevelse sker alltid på flera plan inom människan (Casey 1993). Vi

hanterar ständigt den fysiska miljön, sociala relationer och vårt eget inre liv. Det som var tydligt hos flickorna i Humlegården var hur de inledningsvis beskrev en balans av dessa tre faktorer men hur sedan medvetenheten om det sociala spelet överspeglade deras egna känslor för platsen och njutningen av parken som miljö. Massey (1998) poängterar att sociala relationer styr vår upplevelse av det offentliga rummet. Relationer mellan människor är aldrig neutrala utan de är alltid genomsyrade av maktrelationer och värderingar kring ålder, kläder, sexualitet och andra aspekter av social och kulturell tillhörighet.

Att parken fungerar som en social mötesplats och arena är uppenbart men värt att notera i samband med detta är att denna arena inte nödvändigtvis är positivt laddad. Den sociala situationen är laddad och innebär ofta att ungdomarna inte kan slappna av i situationen.

Flera av tjejerna betonade att det inte är möjligt för dem att vistas själva i parken om de vill sitta ifred. Bortsett från att de kan träffa bekanta så är det faktum att de blir kontaktade av okända män en återkommande situation. Det kan handla om allt från sexuella närmanden till att någon, oftast en »a-lagare», vill sitta ner och prata en stund. Men om tjejerna vill sitta ifred och njuta av vädret eller grönskan är det svårt och näst intill omöjligt att kunna göra det i en så central park som Humlegården.

Flera tydligt urskiljbara sociala spel visade sig när tjejerna beskrev sin relation till parken. Ett av dessa var att sitta i grupper tillsammans med sina vänner och »spana» på andra grupper av ungdomar som de redan kände. Detta var i första hand ett positivt laddat samspel med tydliga sexuella

undertoner. Men det var också ett spel som tydligt var kopplat till utseende, att bete sig rätt och ett kontrollerande av könsroller. Det finns tydligt accepterade och oaccepterade sätt att bete sig, och alla var medvetna om att deras beteende och utseende noga kontrollerades och kommenterades av andra. En annan tydlig aktivitet var att noga iakttä ungdomar som kommit resande till parken från förorten. Dessa ungdomar var enligt tjejerna lätta att identifiera och det var vanligt med spänningar mellan grupperna. Dessa tog sig vanligen uttryck i övertydliga blickar och ibland i spydiga kommentarer.

De sociala faktorerna av platsupplevelsen påverkar formandet av identiteten, i synnerhet är genusfaktorer tydliga. Att uppträda på »rätt» sätt och tydligt reproducera heteronormativa beteendemönster är centralt. Flera av tjejerna upplevde detta som begränsande och reproducerade mönstren endast med tydlig eftertanke. Det sociala interagerandet är ett spel som ibland spelas motvilligt men att vara motvillig till valda delar av spelet ses som en självklarhet. Det »verkliga jaget» gömdes medvetet undan i spelet men påverkas ändå beroende på graden av förställning av den egna identiteten, som det sociala spelet kräver.

En tydlig skillnad i uppfattningen och användningen av parken är om den besöks ensam eller tillsammans med andra, och det är för den som vill besöka parken ensam som det sociala spelet blir som mest medvetandegjort. För den ensamma besökaren är det inte sociala faktorer som är det huvudsakliga syftet med besöket. Istället är det parken som en estetisk plats, dess grönska eller möjligheten att vistas utomhus som lockar.

»Stadens sociala liv», »rum för möten» och andra begrepp används ofta positivt

och romantiserande av stadsforskare. Men att det sociala mötet och samspelet i staden enbart är positivt och okomplicerat är inte sant, snarare är det så att det är mycket komplicerat för många människor. Att parkvistelsen i första hand är en social situation påverkar nyttjandet av parken. Att mobbade barn och barn utan många vänner undviker parker av sociala skäl har tydligt framkommit i min tidigare forskning (Cele 2006) och att samma fenomen också är tydligt hos tonårstjejer understryker fenomenet. En skillnad här är dock att så länge tjejerna var i rörelse kunde de njuta av parken näst intill obehindrat. Det var alltså helt okej för dem att promenera genom parken ensamma eller tillsammans med en vän utan att uppleva sig observerade, eller bli närmad av någon främmande man. De problematiska situationerna uppstod när de satte sig ner på en bänk eller på gräsmattan. Sittandet verkade, i sig självt, signalera tillgänglighet.

För att kunna undvika den utsatthet som den ensamma besökaren upplever anpassar sig tjejerna till de mönster och rytmer som finns i parkens skiftande karaktär. Olika tider på dygnet och olika platser i parken innebär olika laddning och olika möjligheter att vistas där på de villkor som eftersöks.

Parkens rytm

Att en plats skiftar karaktär under olika tider på dygnet och året är en central insikt inom platsforskningen (Casey 1993). Likaså att en plats olika karaktäristiska drag väger olika tungt för olika människor beroende på de erfarenheter och minnen som vi bär inom oss (Sack 1997). Detta är dock en insikt som ofta försvinner bort inom forskning om stadsmiljöer och fysisk planering.

Men om parken ändå för de flesta är en positivt laddad plats dagtid så är det uppenbart att den förändras under eftermiddag, kväll och natt till en plats som undviks på grund av risk för våldtäkt och rån. Humlegården innehar här en särskild laddning med sin omedelbara närhet till nöjeskvartieren runt Stureplan. Det var tydligt hos tjejerna att deras rörelsemönster, trygghetskänslor och platsanknytning skiftade både med dygnets rytm och under året. Att passera genom parken efter mörkrets inbrott var otänkbart för samtliga, likaså menade de att det under sommaren inträffade något i staden som signalerade att det vanliga stadslivet skiftade till nattliv. En »känsla» som plötsligt blev annorlunda när nattlivet i staden startade upp och när plötsligt andra regler gällde än under dagen. På samma sätt som om mörkret fallit skiftar då parkens karaktär till en plats som tjejerna undviker om de inte rör sig tillsammans med en stor grupp människor. För flera av tjejerna innebar denna förändring av parken som plats att de fick gå omvägar för att komma till sina hem, men detta var så accepterat av dem att de lade om sitt rörelsemönster näst intill oreflekterat.

Att Humlegården är en park med hög brottsstatistik både när det gäller misshandel, rån och våldtäkt är välkänt och ett flertal åtgärder har genomförts både på initiativ av lokala politiker och planerare och av ideella intressegrupper. Exempel på sådana åtgärder är att förbättra belysning och att hugga undan buskage som hindrar fri sikt. Sådana åtgärder är vanliga för att förbättra känslan av säkerhet i urbana miljöer men innebär ofta en negativ påverkan på parkens estetiska utformning, dess hortikulturella värden och en försämring av

parken som livsmiljö för djur såsom exempelvis fåglar. Intressant är att trots att tjejerna uppgav att de uppskattade att sådana åtgärder vidtogs så skulle de ändå aldrig passera genom parken på »fel tider». Den fria sikt som åstadkommits genom att buskage huggits undan innebar däremot att de kände sig mer utsatta dagtid under de stunder som de ville vistas i parken utan att bli störda av andra människor. Detta innebar att de som kände sig utsatta i det sociala mötet dagtid kände sig än mer utsatta eftersom de då inte kunde sitta ifred från oönskade blickar. Flertalet menade också »att det blivit fult» när buskagen huggits ner.

Slutsatser

Parken är en central plats i staden och en viktig mötesplats för stadens invånare, i synnerhet för ungdomar. Men att parken inte alltid avspeglas med alla de faktorer som den faktiskt inrymmer är uppenbart.

Det sociala samspelet i stadsmiljöer diskuteras i huvudsak i positiva termer. Självfallet är möten mellan människor en central del av vistelsen i stadsmiljöer. Men ett ökat fokus på att möten mellan människor är betydligt mer komplexa än de livfulla och kreativa möten som skiner igenom i stadsbyggnadsdebatten skulle kanske generera en mer djupgående insikt i samspelet mellan människan och hennes omgivning.

Den mycket tydliga medvetenhet som tjejerna uppvisade om det sociala spel och den sociala kontroll som utspelades i parken visade tydligt att parkupplevelsen inte enbart handlar om glädje eller rädsla utan att den i mycket hög grad handlar om social kontroll och maktspel. För en del av tjejerna var det tydligt att det sociala spelet är av så

stor betydelse att det helt överskuggade andra aspekter av platsupplevelsen. Oavsett om det sociala mötet är av en positiv eller negativ karaktär så kan det vara av så stor betydelse att det helt tränger ut andra aspekter som närhet till grönska, avkoppling eller en estetisk upplevelse, trots att dessa kan vara de ursprungliga anledningarna till besöket. Detta innebär en begränsning av utevistelsen och framför allt att utevistelsen blir något annat än bara en rekreativ aktivitet.

Hantering av parken präglas av den dubbelhet som många upplever i stadsmiljön, dels staden som en källa till inspiration och kreativitet, dels staden som en plats som socialt måste hanteras och som kan vara kontrollerande. Dessa två motpoler är något som kontinuerligt hanteras av de unga tjejerna och som tydligt formar deras användning och uppfattning av Humlegården som plats. Platsens rytm och ständigt skiftande karaktär är något som till stor del hanteras på ett näst intill omedvetet sätt av tjejerna. Det faktum att en plats kan vara tillgänglig, öppen och vänlig under vissa tider på dygnet och socialt kontrollerande, sexualiserad och rent av farlig vid andra tider på dygnet tillhör de självklarheter som ett invant stadsliv skapar. En ökad förståelse för hur stadens platser rytmiskt skiftar karaktär skulle innebära större förståelse för hur de problem som upplevs på dem kan angripas.

Platsupplevelser är intrikata system där platsen samverkar med det mänskliga sinnet, och olika aspekter av platsen påverkar oss olika starkt beroende på vår livssituation (Sack 1997). Under tonårstiden är samspelet med andra människor något som upptar en stor del av tiden, ibland på ett positivt sätt och ibland på ett negativt sätt. Det

som utmärker tonåringars platsupplevelser är hur de sociala faktorerna vid vissa tillfällen så fullkomligt tränger ut andra aspekter av platsupplevelsen.

Att lära sig hantera parken som plats handlar om att lära sig stadens rytm, men också om att reproducera de roller som tonåringen förväntas spela både i förhållande till att vara stadsbo och till att vara tjej. Roller som i hög grad verkar starkt kontrollerande och representerar väl utprovade och ofta traditionella aspekter av att vara tjej. Öppenheten för olika former av urbana livsstilar som brukar diskuteras i samband med stadsliv och ungdomar är snarare en uppsättning av olika roller som de kan välja mellan att uppfylla. Att överträda dessa var bland tjejerna inte socialt accepterat, däremot fanns det roller som kunde representera »den annorlunda» eller »den kreativa» men även dessa var starkt kontrollerade och definierade av det sociala sammanhanget.

Upplevelsen av Humlegården som plats karaktäriserades i huvudsak av det sociala spelet. Det var parkvistelsen som en social

aktivitet som var i fokus. I detta samspel handlade mycket om att leva upp till de förväntningar tjejerna uppfattade fanns på hur de skulle bete sig. Det handlade i huvudsak om att positionera sig i förhållande till de uppfattningar som fanns om vad det innebär att vara tjej och tillhöra ett visst socio-kulturellt sammanhang. Trots att det hos flera av tjejerna fanns en önskan om att besöka parken för att uppleva den som en grön, rogivande och estetisk plats så upplevde flera av dem att dessa värden kom att trängas undan av de sociala förväntningar som fanns på deras beteende som unga kvinnor i parken. För att kunna njuta av den typen av egenskaper hos parken var tjejerna tvungna att besöka den under främst morgnar och förmiddagar när det sociala umgängeslivet ännu inte kommit igång. Parkens rytmiskt skiftande karaktär bestämmer vilken typ av platsupplevelser som blir möjliga. Inte minst är det kroppens betydelse som skiftar, från sinnlig och privat till social och objektifierad allt eftersom det sociala samspelet tilltar.

Referenser

- Ambjörnsson, Fanny (2004) *I en klass för sig. Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*, Ordfront förlag, Stockholm.
- Andersson, Björn (2002) *Öppna rum. Om ungdomarna, staden och det offentliga rummet*, akademisk avhandling, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Blades, Mark & Christopher Spencer (red) (2006) *Children and their environments: learning, using and designing spaces*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Casey, Edward (1993) *Getting back into place: toward a renewed understanding of the place-world*. Indiana University Press: Indianapolis.
- Cele, Sofia (2006) *Communicating place: methods for understanding children's experience of place*, Stockholm Studies in Human Geography 16, Acta Universitatis Stockholmiensis, Almqvist & Wiksell International.
- Christensen, Pia & Margaret O'Brien (red) (2003) *Children in the city: home, neighbourhood and community*, The Future of Childhood Series, Routledge Falmer, London.
- Cotton, William R & Roger A Pielke (1995) *Human impacts on weather and climate*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Elofsson, Stig (1998) *Rädd att gå ut om kvällarna?* Stockholms stad, forskningsenheten, Kultur- och idrottsförvaltningen, Stockholm.
- Friberg, Tora (1990) *Kvinnors vardag. Om kvin-*

- nors arbete och liv. Anpassningsstrategier i tid och rum*, Meddelanden från Lunds universitets geografiska institution. Avhandlingar 109, Lund University Press, Lund.
- Hebdige, Dick (1979) *Subculture: the meaning of style*, Methuen, London.
- Kaplan, Stephen (1995) The restorative benefits of nature: towards an integrative framework, *Journal of Environmental Psychology* 15(3): 169–182.
- Listerborn, Carina (2002) *Trygg Stad. Diskurser om kvinnors rädsla i forskning, policyutveckling och lokal praktik*, Doktorsavhandlingar vid Chalmers tekniska högskola, ny serie, Institutionen för arkitektur, Chalmers Tekniska Högskola, Göteborg.
- Listerborn, Carina (2007) Makten över kroppen i rummet, *Arkitekten* nr 4: 38–43.
- Lieberg, Mats (1992) *Att ta staden i besittning. Om ungas rum och rörelser i offentlig miljö*, Institutionen för Byggnadsfunktionslära, Lunds Universitet, Lund.
- Lieberg, Mats (1995) Teenagers and public spaces, *Journal of Communication Research* 22(6): 720–744.
- Lieberg, Mats (1997) Youth in their local environment, i R Camstra (red) *Growing up in a changing urban landscape*, Van Gorcum, Assen.
- Malbon, Ben (1998) The club. Clubbing: consumption, identity and the spatial practices of every-night life, i T Skelton & G Valentine (red) *Cool places: geographies of youth cultures* Routledge, London.
- Massey, Doreen (1998) The spatial constructions of youth cultures, i T Skelton & G Valentine (red) *Cool places: geographies of youth cultures*, Routledge, London.
- Matthews, Hugh; Melanie Limb & Mark Taylor (2000) The street as thirdspace, i S L Holloway & G Valentine (red) *Children's Geographies. Playing. Living. Learning*. Critical Geographies Series, Routledge, London.
- Nolin, Catharina (1999) *Till stadsbornas nytta och förlustande. Den offentliga parken i Sverige under 1800-talet*, Byggförlaget, Stockholm.
- Ruddick, Susan (1998) Modernism and resistance: how 'homeless' youth sub-cultures make a difference, i T Skelton & G Valentine (red) *Cool places: geographies of youth cultures*, Routledge, London.
- Sack, Robert David (1997) *Homo Geographicus*, Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Skelton, Tracy & Gill Valentine (1998) (red) *Cool places: geographies of youth cultures*, London, Routledge.
- Tate, Alan (2001) *Great city parks*, Spon Press, London.
- Tillberg, Karin (2001) *Barnfamiljers dagliga fritidsresor i bilsamhället: ett tidspussel med geografiska och könsmissiga variationer*, Geografiska regionstudier 43, Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet, Uppsala.
- Tuan, Yi-Fu (1974) *Topophilia: a study of environmental perception, attitudes, and values*, Prentice Hall, New Jersey.
- Tuan, Yi-Fu (1979) Space and place: humanistic perspective, i S Gale & G Olsson (red) *Philosophy in geography*, Dordrecht.
- Ulrich, Roger S (1981) Natural versus urban scenes: some psychophysiological effects, *Environment and Behaviour* 13: 523–556.
- Valentine, Gill (1989) The geography of women's fear, *Area* 21: 385–90.
- Valentine, Gill; Tracy Skelton & Deborah Chambers (1998) Cool places, an introduction to youth and youth cultures, i T Skelton & G Valentine (red) *Cool places: geographies of youth cultures*, Routledge, London.
- Wilson, Elizabeth (1992) *The sphinx in the city: urban life, the control of disorder, and women*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles.
- Wooley, Helen (2003) *Urban open spaces*, Spon Press, London.

*Sofia Cele är forskare och vik lektor vid
Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet.
E-post: sofia.cele@kultgeog.uu.se*